

svatých (č. 366, vyšehradský kanonikát pro Wilderica de Mitra). Ediční duplicita je pochopitelná také při nové provizi k farnímu kostelu ve Světlíku/Kirchsschlag (č. 65), ležícímu sice v pražské diecézi, ale pod patronátem blízkého hornorakouského kláštera ve Schläglu/Drkolná.

Druhý přínos souběžného užívání obou edic vyplynul z kontroly vzájemných překryvů. Rakouští vydavatelé odkazují poměrně důsledně na český protějšek – zmínky chybí pouze u APA, č. 54, 55, 327, 362 (= MBV IV, č. 444, 446, 1092, 1204) a v několika případech opravují data: APA, č. 88 = MBV IV, č. 519; APA, č. 117, posun k 3. lednu 1373 = MBV IV, č. 381; APA, č. 371 = MBV IV, č. 1151, posun k 2. lednu 1378. Paralelní sledování obecněji formulovaných papežských listů adresovaných mj. římskému císaři nebo rakouským vévodům odhalí, že několik identických listů bylo posláno oběma vládařům zároveň, což z české edice (MBV IV, č. 583, 627 = APA, č. 106, 120), ale i rakouské (APA, č. 279 = MBV IV, č. 874) není zjevné. Poslední doplněk na shodné téma se týká listin pro Jana I. z Lichtenštejna, hofmistra Albrechta III. a pána na Mikulově v olomoucké diecézi, které vytvoří plnou jednotu až součtem českých a rakouských případů (APA, č. 171, 368, 373; MBV IV, č. 607–609, 1224, 1239).

Stručné zakončení anotace zní v plně pozitivním duchu. Zaslouhou Josefa Lenzenwegera a jeho následovníků, kteří více než zdárně završili čtvrtý svazek řadu Acta Pataviensia Austriaca, získala rakouská a minimálně středoevropská historiografie excelentní dílo, které zřejmě zaujme první místo na pomyslném žebříčku podobných národních a zemských edic vatikánských pramenů.

JAN HRDINA

Tabule staré a nové barvy Mikuláše z Drážďan ve staročeském překladu, edd. Milada HOMOLKOVÁ – Michal DRAGOUN, Scriptorium, Praha 2016

416 s., 122 obr., ISBN 978-80-88013-41-9

Mnozíci se stesky na nevhodnost systému grantových podpor pro historické a humanitní vědy mají své oprávnění, přesto však jeho přínosnost a tím i oprávněnost dokládají velké, úspěšně dokončené projekty, na něž by jinak nebylo možné pomýšlet. Za příklad tu lze uvést i komentovanou edici Tabulí staré a nové barvy Mikuláše z Drážďan, na níž se v různé míře podílelo deset badatelek a badatelů několika historických disciplín. Kniha

se skládá ze dvou hlavních částí, statí a edice. Jeliž se žádný pozorný čtenář bez stálého nahlížení do edice neobejde, je vhodné její složky nejdříve představit.

Začít je třeba pečlivou četbou Ediční poznámky, v níž vedle zvolených grafických a jiných náležitostí nalezneme všechny potřebné informace. Staročeské verze latinského spisu Mikuláše z Drážďan *Tabule veteris et novi coloris* se vydavatelky rozhodly zpřístupnit v paralelním plném znění obou rukopisů v transkripci do novočeského pravopisu, jímž se řídí i užití velkých písmen a interpunkce. Na rozdíl od souvislého přepisu textu kodexu s ikonografickým komentářem, který pro Komentář k faksimile Jenského kodexu z roku 2009 pořídily ve spolupráci s Miladou Studničkovou Petra Mutlová a Milada Homolková, nejedná se v případě recenzované publikace o kritickou edici ve vlastním slova smyslu, nýbrž o všestranný, argumenty podepřený a promyšlenými odkazy doplněný srovnávací aparát ve zvláštní, tomuto účelu odpovídající grafické úpravě.

Příští badatel si ani více přát nemůže, vše je pro něho připraveno. Levá (sudá) strana přísluší Jenskému kodexu, protilehlá pak Göttingenskému rukopisu. Každé tezi je vyhrazen graficky odlišený oddíl s podbarveným záhlavím, v němž jsou odkazy na označení tabule a na příslušnou obrazovou přílohu. Pod tímto záhlavím v prvním sloupci čteme znění vlastního textu Tabulí, ve druhém doprovodné texty z téhož folia. Bezprostředně pod oběma textovými sloupci se nalézá kritický aparát. Spodní, linkou oddělené části každého oddílu jsou společné pro oba prameny. V levém nalezneme latinský text Tabulí, v pravém pak odkazy na bibli a církevní autory.

S textovou částí úzce souvisí Obrazová příloha s reprodukcemi příslušných folií obou rukopisů, tentokrát však nikoli v paralelním uspořádání, nýbrž souvisle, shodně s jedním nebo druhým rukopisem. Kromě sigly a folia rukopisu na okrajích stránek čtenář zvláště ocení šipkou označené odkazy na čísla tabulí a tezi v edici textu zobrazeného folia. Zatímco seznamy rukopisů Tabulí a dalších pramenů následují hned po ediční poznámce, pečlivě zpracované konkordanční tabulky k textu a vyobrazením jsou zařazeny za obrazovou přílohou. Závěrečný oddíl publikace tvoří seznam literatury, rejstřík osob a rozsahem nepostačující shrnutí v angličtině a němčině. Podle závěrečné tiráže edici zpracovaly Milada Homolková a Kateřina Voleková za spolupráce Hany Kreisingerové, Zuzany Lukšové, Markéty Pytlíkové a Andrey Svobodové.

Latinský text Tabulí Mikuláše z Drážďan čtenář nalezne pod čarou oddělující teze ve staročeském

znění Jenského kodexu, a to v úplnosti i v případech, kdy je přeložená teze mezerovitá. Pokud však v českém překladu celá teze chybí, neuvádí se ani její latinské znění. Z toho plyne, že výchozí text obou staročeských verzí nemá čtenář k dispozici a musí ho vyhledat v těžko dostupné edici Howarda Kaminského a jeho spolupracovníků. Na protilehlé straně vyhrazené Göttingenskému rukopisu editorky zaznamenaly některá relevantní různočtení z rukopisných variant včetně rukopisu Mk 92 Moravské zemské knihovny, o němž Kaminsky a jeho spolupracovníci nevěděli. Všechny referenční údaje editorky zkontrolovaly, přičemž četné prameny citací, jak uvádějí, nově identifikovaly nebo doplnily.

Víme-li již, že před sebou nemáme běžnou kritickou edici, nýbrž komentář k její možné podobě na vysoké, dříve těžko představitelné srovnávací úrovni, zajímá nás, zda a jak tuto ojedinělou příležitost využili autoři doprovodných statí první části knihy. Překvapivě nejméně Petr Čornej v úvodní stati Radikalizace raného husitství (1408–1414). Jeho studie by nepochybně mohla vyjít i samostatně a pro svou erudovanost a čtivou přehlednost bude jistě hojně citována. Jak však plyne z jejího názvu i obsahu, omezuje se na dobu vzniku Mikulášových Tabulí a nezabývá se časem a ideovým zázemím vzniku obou rukopisů a jejich staročeských verzí.

Také Petra Mutlová nemusela ve své stati k edici přihlížet, neboť jejím úkolem bylo pojednat o výchozím textu latinských Tabulí Mikuláše z Drážďan. S pomocí tabelárního přehledu číslovaných tezí a jejich rozložení v jednotlivých tabulích autorka ozřejmila jednak asymetrii kompoziční struktury, jednak problematičnost tabule páté a deváté. Jelikož devátá tabule není jako taková v žádném z rukopisů označena, je její číslovaní v Kaminského edici sporným konstruktem. Pátá tabule byla sice podle Mutlové homogenní součástí původního textu, jelikož však nemá antitetický charakter, otvírají se tím možnosti odlišné rekonstrukce původního znění. Sympatické je, že se s tím autorka nespokojila a sama jako příklad navrhla dosti přesvědčivou hypotetickou variantu. Pokud bychom podle jejího návrhu sloučili sedmou a osmou tabulí do jedné a pátou a devátou desku přesunuli jako propojené pojednání o prostotě mravů a nebezpečném působení Antikrista na závěr; získali bychom text rozdělený do šesti shodně strukturovaných antitezí.

Ve třetí stati Michal Dragoun zkoumá kodikologický kontext dochování českého textu Tabulí. V literatuře běžně uváděné vročení Göttingenského rukopisu do šedesátých let 15. století nelze kodikologickým rozbořením jednoznačně potvrdit.

Filigrány tuto dataci sice nevyklučují, avšak indicie spojené s nově objevenými pergamenovými proužky, které původně tvořily středovou výztuž složek, spíše nasvědčují dataci kolem roku 1470. Na rozdíl od Göttingenského rukopisu se na sepsání textů Jenského kodexu podílelo více písařů, z čehož však ještě neplyne, že by celek vznikl v dlouhém časovém období. Všechny texty Jenského kodexu s výjimkou písně Věrní křesťané byly opsány nejpozději kolem roku 1500. Pokud jde o možný vztah mezi oběma rukopisy, Dragoun potvrdil obě zjištění Miloslava Vlka. Nadále tak platí důvodné mínění, že Göttingenský rukopis nebyl pro Jenský kodex přímým vzorem a že mladší rukopis vycházel z předlohy bližší původnímu latinskému znění.

Rovněž stať Milady Studničkové přináší kritickou revizi dosavadních výzkumů, které obohatila řadou závažných zjištění a postřehů. Autorka předně ve shodě s některými badateli předpokládá starší iluminované exempláře latinského textu. Oporu tu má jednak v pokynech iluminátorům ve vídeňském rukopise Z a v hernhutském kodexu H, jednak ve vyobrazení jezdců s váhami ve vídeňském rukopisu Y. Obě rukopisy se staročeskými verzemi Tabulí se vyznačují volnějším zacházením s latinským textem. Zvláště Göttingenský rukopis vykazuje některé ikonografické inovace bez opory v latinském textu. Avšak i v jiných ohledech se obrazová složka obou rukopisů v mnohém odlišovala od sporadicky doložených obrazů druhého desetiletí 15. století. Systém iluminací se zřejmě utvářel postupně ve vývojových stupních obrazové konfesní propagandy, která svou novou fázi našla v reformační luteránské grafice. Podobně jako jiné statě úvodní části také studie Milady Studničkové obohacuje dosavadní znalosti o četné nové poznatky, které v recenzi nelze zaznamenat.

Z filologického hlediska je stěžejní statí pojednání Milady Homolkové a Kateřiny Volekové, Text a jazyk staročeských Tabulí. Poté, co stručně nastínilo princip a prvky výstavby latinských Tabulí, autorky s příkladnou pečlivostí porovnály strukturní rozdíly staročeských a latinských Tabulí. V potaz přitom vzaly i shody a rozdíly doprovodných textů včetně míst, která významově nekorrespondují s obrazovým doprovodem. Se stejnou akribií provedly srovnání pravopisu obou staročeských verzí a následně pak pojednaly o staročeských Tabulích z pohledu historické mluvnice. Obě texty považují za opisy starší předlohy, přičemž nešlo o předlohu totožnou. Po stránce lexikální mají obě verze kořeny v téměř doslovném (prvotním) překladu, který následným opisováním doznal obměn, místy též zkrácení nebo

naopak částečného rozšíření původního znění. Místo celkových závěrů, kterých jako by se autorky obávaly, následuje přínosný exkurs o rozdílu mezi citátem a citací. Pokud jsem četl pozorně, můžeme mít za to, že verze v Jenském rukopisu musela nutně vzniknout před lety 1463–1471, kdy byly k dispozici obě předlohy, jež snad pocházely ze stejného prapůvodního znění. Otázka datace výchozího překladu zůstala nepovšimnuta.

Nejčastěji citovaným pramenem Tabulí jsou biblické výroky, jejichž jazykové podobě ve staročeském překladu Mikulášova spisu se v samostatné stati věnují Kateřina Voleková, Markéta Pytlíková a Milada Homolková. Nešlo přitom vždy o citace převzaté přímo z tehdy dostupného znění Vulgáty, neboť Mikuláš znal četné pasáže bible zpaměti. Podobně postupovali i překladatel či překladatelé staročeských verzí. Srovnáním s vídeňským rukopisem W latinských Tabulí vyšlo najevo, že český překlad s ním sdílí lexikální přídatky, elipsy i změnu ve slovosledu. Autorky potvrdily domněnku Miloslava Vlka o větším časovém odstupu obou textů a vyloučily tím možnost přímé vzájemné závislosti. Po lexikální stránce se text traktátu v Jenském kodexu jeví jako archaičtější a vzhledem k latinskému textu Tabulí přesnější. Závažné jsou i postřehy autorek týkající se popisů u obrazů, jejichž původci šlo více o obsahovou korespondenci s výjevem než o přesnou citaci odpovídající domácí biblické tradici. Srovnávací analýzy jazyka biblických pasáží autorky vyloučily možnost autorství Martina Lupáče a tím zpochybnily i předpoklad Rudolfa Urbánka, že převod Tabulí vznikl až na počátku šedesátých let 15. století. Autorky dávají přednost sklonku čtyřicátých let, což je ad disputandum. Jinak však podložené vývody závěrečné stati budí respekt a spolu s edicí a dalšími příspěvky první části publikace posouvají dosavadní poznatky o staročeských verzích Tabulí a jejich obrazovém doprovodu k nové, vyšší metě.

Otázky přesto zůstávají. Komu byly přednostně určeny Mikulášovy latinské Tabule? Německým studentům, kterých zůstalo v Praze pramálo, nebo snad pražským Němcům? V tom případě by vyžadovaly německý překlad, o němž zatím není nic známo, anebo bilingvní pouliční agitátory. Kdy jindy než právě v letech působení drážďanských mistrů v Praze by bylo možné očekávat jejich staročeskou verzi? Podrobná analýza obou staročeských verzí nechala otázku datace předloh obou verzí staročeských Tabulí otevřenou. Možná, že jiní ano, sám bych však jen s obtížemi dokázal nalézt důvody, které by prvotní překlad Mikulášových tezí posunuly za rok 1420.

FRANTIŠEK ŠMAHEL

Kamil BOLDAN, *Úřední jednodlistové tisky jagellonského věku*,
Národní knihovna ČR, Praha 2016

176 s., ISBN 978-80-7050-675-2

Knihtisk uvedený do praxe v polovině 15. století s sebou nepřinesl pouze tisk rozsáhlých literárních děl, ať již sledovala linii klasické scholastické věrouky, nebo vycházela vstříc humanistickým trendům. Neméně důležité byly i tisky drobnějšího charakteru, které měly nezřídka podobu jednodlistů. Ostatně s nimi začínal své knihtiskařské pokusy i Johann Guttenberg, než se dopracoval k vyhotovení proslulé bible. Jednodlisty mohly obsahovat různé texty včetně těch, které náležejí do skupiny úředních písemností. Využití knihtisku právě pro tuto formu komunikace u nás dosud patřilo k nepřiliš probádaným oblastem knihtiskařské kultury. I když určitá povědomost o tisku dokumentů diplomatické povahy existovala, omezovala se zpravidla na kusé informace, které se nadto týkaly jen větších tiskařských projektů, jako byly například tisky sněmovních usnesení od sklonku 15. století.

V předložené práci zúročil Kamil Boldan dlouholetou pozornost, kterou věnuje počátkům českého knihtisku. V nedávné době definitivně rozptýlil pochyby o nejstarší české tištěné knize, nyní přistoupil k výzkumu úředních jednodlistů sklonku středověku. V úvodní kapitole věnuje pozornost jednodlistům (a zvláště těm, které byly úředního charakteru) jako nové komunikační formě druhé poloviny 15. století, jejíž podíl na celkové tištěné produkci nebyl v celoevropském srovnání zanedbatelný. V podobě jednodlistů se tiskly například oblíbené minuce – kalendáře s astrologickými a medicínskými údaji.

Hlavní část knihy tvoří představení úředních bohemikálních a moravikálních jednodlistů z doby jagellonské. Autor postupuje podle jednotlivých tiskáren, kde dané památky vznikaly. Každá kapitola je uvedena rozměrnou a kvalitní reprodukcí konkrétního jednodlistu (v případě jeho většího rozměru i na celou aperturu) se základními bibliografickými údaji a místem dnešního uložení. Autor dal tomuto postupu přednost před věcným zpracováním obsahových skupin jednodlistů, které se v jednotlivých kapitolách opakují. Ačkoliv byly úřední písemnosti tištěny obvykle ve stovkách kusů, nezřídka máme dnes k dispozici pouze unikátní exempláře.

Mnohé z publikovaných jednodlistů nejsou novými objevy, doposud jim ale nebyla věnována náležitá pozornost. Některé rozpoznal a identifikoval již František Palacký, následující generace